

διότι τῶν μὲν Πυθαγορείων ἀπόρρητον δόγμα ἦν, ὅτι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ οἱ ἄνθρωποι φρουρούμεθα, ὅτι ἐπιμελεῖται ἡμῶν τὸ θεῖον καὶ ὅτι κτῆμα τοῦ Θεοῦ ἐσμεν καὶ ἐπομένως οὐ θεμιτόν ἐστι τὸ ἀποκτινύναι ἑαυτὸν (Πλατ. Φαίδ. 62. Β.').

Τῆς δὲ διδασκαλίας τοῦ Ἀναξαγόρου ἀκόλουθόν ἐστιν ὅτι ὁ τὸ σύμπαν διακοσμήσας καὶ τὰς γενέσεις τῶν ὄλων ποιήσας Θεὸς φροντίζει περὶ τοῦ ἀνθρώπου (Πλαύτ. Ἀρεσκ. Α', Ζ', 5. Εὐσεβ. Εὐαγγελ. προπαρ. XIV, 16, 2.).

Β'.

Καὶ τὸ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ζήτημα, ἔπερ ἡ Ἀττικὴ φιλοσοφία ζωηροτάτης προσοχῆς ἠξίωσε καὶ φιλοσοφικῶς ἠμπέδωσε, Μικρασιᾶται φιλόσοφοι παρεσκεύασαν.

Οἱ Πυθαγόρειοι ἐδίδασκον ὅτι ἡ ψυχὴ ἐξ ὑψηλοτέρου βίου ἐξέπεσε καὶ πρὸς τιμωρίαν συνέζευκται τῷ σώματι καὶ ἐστὶν ἐν αὐτῷ ὡς ἐν μνήματι τεθαμμένη. Ἦν δ' ἀπολιποῦσα τὸ σῶμα εἰς αἰθέρ' ἐλεύθερον ἔλθῃ, ἐστὶ ἀθάνατος, Θεὸς ἄμβροτος, οὐκ ἔτι θνητὴ. Ἀλλὰ τῆς εὐτυχίας ταύτης μέτοχοι αἱ ψυχαὶ γίνονται, εἰ καλῶς καὶ εὐσεβῶς ἐνταῦθα διαβιώσωσιν, εἰ δὲ μή, πλείοσι καὶ μείζοσι λύμασι ἐμπίπτουσι μεταβαλλόμεναι εἰς ἄλλα γένη ζώων ἢ ἐξαφανιζόμεναι τέλος εἰς τὸν Τάρταρον, ὅταν ἀδιόρθωτοι μείνωσιν.

Ταῦτα, εἰ καὶ διαπίπτουσι ὡς πρὸς τὴν δοξα-
σίαν τῶν μετενσωματώσεων, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν
συνομολογοῦσιν ἀθάνατον μετὰ τὴν ζωὴν ταύτην
καὶ δίκαις ὑπέχουσιν τῶν πλημμελημάτων.

Ὁ Ἀλκμέων ἔλεγεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι διὰ τοῦτο
ἀπόλλυνται, διότι οὐ δύνανται τὴν ἀρχὴν τῷ
τέλει προσάψαι, ἡ ψυχὴ ὅμως αὐτῶν ἐστὶν ἀθά-
νατος, τὴν δ' ἀθανασίαν ἔχει διὰ τὸ εἶναι ἀκίνη-
τος ὡς τὰ ἀθάνατα ὄντα (Ἄριστοτ. περὶ ψυχῆς 1,
2. 405, α, 30).

Ὁ δὲ Κῶος ποιητῆς Ἐπίχαρμος ἐκήρυττεν ὅτι
τῆς ψυχῆς ἡ κατοικία ἐστὶν ὁ οὐρανός, ὅτι ἡ
ψυχὴ ὡσπερ συγκρίνεται τῷ σώματι οὕτω καὶ
διακρίνεται αὐτοῦ καὶ ἀπέρχεται ὅθεν ἦλθε πάλιν
«γᾶ μὲν εἰς γᾶν, πνεῦμα δ' ἄνω». Διδάσκων δὲ
τίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν τῶν πεπραγμένων προτρέ-
πει τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀρετὴν καὶ εὐσέβειαν δια-
βεβαιῶν αὐτοὺς ὅτι «εὐσεβῆς βίος μέγιστον ἐφό-
διον θνητοῖσιν πέλει» καὶ ὅτι τῷ εὐσεβεῖ οὐδὲν
κακὸν δύναται γὰρ ἐπενέγκῃ ὁ θάνατος· διότι
τὸ πνεῦμα αὐτοῦ διαμένει ἐν οὐρανῷ.

Εὐσεβῆς νόῳ πεφυκῶς οὐ πάθοις κ' οὐδὲν κατὸν
καθανῶν· ἄνω τὸ πνεῦμα διαμενεῖ κατ' οὐρανόν.
Οὐδὲν ἐκφεύγει τὸ θεῖον τοῦτο γινώσκειν τυ δεῖ·
αὐτὸς ἔσθ' ἀμῶν ἐπόπτας, ἀδυνατεῖ δ' οὐδὲν Θεός.
(Mullach Fragm. I, σελ. 146 στιχ. 295—298. 306.)

Ὁ δὲ Ἡράκλειτος διδάσκει ὅτι αἱ ψυχαὶ εἰσ-
έρχονται εἰς τὸ σῶμα ἐξ ὑψηλοτέρου τινὸς βίου,

μετὰ δὲ τὸν θάνατον ἐπανέρχονται εἰς καθαρώτε-
ρον βίον ὡς δαίμονες, εἴαν γένωνται τούτου ἄξια
κατὰ τὸν ἐπίγειον αὐτῶν βίον, εἰ δὲ μή, ἀνα-
μένει αὐτὰς ὁ Ἄδης. Ὅθεν ἀναφωνεῖ «ἀνθρώ-
πους μὲν εἰ ἀποθανόντας ἄσσα
οὐχ ἔλπονται οὐδὲ δοκέουσι».

Ἄλλαχού πάλιν παρέχει μεγίστας ἐλπίδας τοῖς ἐν
πολέμοις ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐνδόξως πεσοῦσι

«Μόροι γὰρ μέζονες, λέγει, μέζονας μοίρας
λαγχάνουσιν— Ἀρηιφάτους οἱ Θεοὶ τιμῶσι καὶ οἱ
ἄνθρωποι»

Τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου θεωρεῖ ὁ Ἡράκλει-
τος μοῖραν τοῦ ἀθανάτου Θεοῦ καὶ ὀνομάζει τοὺς
μὲν ἀνθρώπους θνητοὺς θεοὺς καθ' ὅσον ἐν αὐτοῖς
τὸ θεῖον προσκαίρως μόνον ὑπάρχει, τοὺς δὲ
θεοὺς ἀθανάτους ἀνθρώπους, διότι ἢ ἐν τῷ ἀν-
θρώπῳ θεία μοῖρα ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς αἰωνίως.

Mul. Fragm. philos. Ἡρακλ. Ἀπόσπ. 60.

Ὁ δὲ Ἀναξαγόρας ἐρωτώμενος «οὐ μέλλει σοι
περὶ τῆς πατρίδος; εὐφήμει, ἔφη, ἐμοὶ καὶ σφόδρα
τῆς πατρίδος μέλει, δείξας τὸν οὐρανόν», ἐμφαίνων
οὕτως ὅτι τὸν οὐρανὸν ἐθεώρει ἀληθῆ τοῦ ἀνθρώ-
που πατρίδα καὶ ὅτι πᾶσαν φροντίδα περὶ τῆς
οὐρανίου πατρίδος ὁ ἀνθρώπος ὀφείλει νὰ ἔχη.

Ἐδειξε δὲ ἄντως διὰ τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ διδα-
σκαλίας ὁ Ἀναξαγόρας, ὅτι ἄλλου κόσμου πολί-
της ἦν καὶ ἄλλου κόσμου ὑψηλοτέρου ἀληθείας
ἐχόμεζεν.

Οὐ μόνον δ' ἐκ τῆς περὶ κ σμοποιοῦ νοῦ θεωρίας αὐτοῦ ἐπέεται ὅτι ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ ἐστὶν ἀθάνατος, ἀλλὰ καὶ διαρρήδην ἐδίδασκεν ὅτι αἱ ψυχὰι τῶν ἀνθρώπων εἰσὶν ἀνωτέρας φύσεως, διότι κατάγονται ἐκ τοῦ αἰθέρος (*). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Εὐριπίδης λέγει (**) ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ ἐξ αἰθερίου καταγομένη γονῆς ἐπιστρέφει πάλιν μετὰ θάνατον εἰς τὸν αἴθερα, τὸ δὲ σῶμα εἰς τὴν γῆν, ὅθεν καὶ ἀπετελέσθη.

Γαῖα μεγίστη καὶ Διὸς Λιθῆρ,
ὁ μὲν ἀνθρώπων καὶ θεῶν γενέτωρ,
ἡ δὲ ὑγροβόλους σταγόνας νοτίας,
παραδεξαμένη τίκτει θνητούς.

.....

Χωρεῖ δ' ὀπίσω
Τὰ μὲν ἐκ γαίης φύντ' εἰς γαῖαν,
τὰ δ' ἀπ' αἰθερίου βλαστόντα γονῆς
εἰς οὐράνιον πάλιν ἤλθε πόλιν.

Οὕτω παρασκευασθεῖσα ἡ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς διδασκαλία κατέστη ἄρθρον πίστεως ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Σωκράτους, ἐστηρίχθη δὲ καὶ ἡμπεδώθη φιλοσοφικῶς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῶν οὕτως ἀδια-

(*) Εἰρηναῖος adv. haer. II, 12, 2. Anaxagoras dogmatizavit, facta animalia decidentibus a celo in terram seminibus.

(**) Χρυσιπ. Ἀποσπ. 836.

σειστως, ὥστε πάντες οἱ μετὰ ταῦτα ἐπαναπαύουσι τὴν ψυχὴν αὐτῶν περὶ τοῦ φλογερωτάτου τούτου ζητήματος ἐπὶ τῶν φιλοσοφικῶν ἀποδείξεων τῆς Ἀττικῆς φιλοσοφίας οὐδὲν δὲ ἰσχυρότερον ἐπιχείρημα ἐδυνήθησαν νὰ προσθῶσιν οἱ μετὰ ταῦτα φιλοσοφήσαντες.

Γ'.

Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὕψωσεν ὁ ἄνθρωπος τὰ ὄμματα πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ περιέστρεψε τὰ βλέμματα κύκλῳ πρὸς τὴν περικυκλοῦσαν αὐτὸν φύσιν ἐπληρώθη θαυμασμοῦ καὶ ἀπορίας καὶ προέβαλεν ἑαυτῷ τὸ ἐρώτημα :

Πῶς ἐγένετο ὁ μέγας, ὁ πάγκαλος, ὁ θαυμαστός οὗτος κόσμος ; Τίσιν ἀνάγκαις ὑφίσταται καὶ τίς ἡ ἀναμένουσα αὐτὸν τύχη ;

Πότερον, ὁ κόσμος ἐστὶ τυφλῆς τύχης ἄσκοπον προϊόν ἢ προεσκεμμένης σκοπιμότητος ἀποτελεσμα ; Ἐγεννήθη καὶ ὑφίσταται καὶ χωρεῖ τὴν αἰδίων αὐτοῦ πορείαν, διότι μόρια τῆς ὕλης ἀσκόπως κινούμενα συναντῶνται, συνδυάζονται, ἐνοῦνται τυχαίως κατὰ ποικίλους τρόπους καὶ παράγουσι τὰ ὄντα καὶ τὴν πορείαν τοῦ κόσμου, ἡμεῖς δὲ οἱ ἄνθρωποι κατ' ἀναλογίαν τῶν ἡμετέρων ἔργων κρίνοντες εὐρίσκομεν αὐτὴν σκόπιμον ἢ μήπως συμβαίνει ἄλλως τὸ ἀνάπαλιν, ἦτοι ὁ κόσμος καὶ ἡ πορεία αὐτοῦ ἐστὶ προϊόν νοῦ τινος, φρονήσεώς τινος πανσόφου καὶ παγκρατοῦς, σκο-

πίμωσ ἐνεργούσης ; Καί, ἵνα φιλοσοφικῶς δια-
τυπώσωμεν τὸ πρόβλημα, πότερον μηχανικῶς
πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ ὁ κόσμος ἢ τελολο-
γικῶς ;

Τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν ἔχει μόνον θεωρητι-
κὴν σπουδαιότητα μεγίστην, τὴν λύσιν αὐτοῦ
δὲν ἀπαιτεῖ δῆλα δὴ μόνον ἡ λογικὴ τοῦ ἀνθρώπου
φύσις, ἥτις δὲν δύναται ν' ἀναπαυθῆ, ἂν μὴ μά-
θῃ τὸν ἔσχατον τῶν ὄντων λόγον, ἀλλὰ καὶ
πρακτικὴν σημασίαν σπουδαιοτάτην, διότι ὁ ἄν-
θρωπος θέλει νὰ μάθῃ τὸ παρελθὸν αὐτοῦ, τὸν λό-
γον τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ καὶ τὴν ἀναμένουσαν
αὐτὸν τύχην. Ἐντεῦθεν πηγάζει καὶ ἡ ψυχικὴ ἀ-
νησυχία καὶ ταραχὴ, μεθ' ἧς παρακολουθεῖ πάν-
τοτε ταῖς περὶ τοῦ προβλήματος τούτου φιλοσο-
φικαῖς συζητήσεσιν.

Τῆς Ἀττικῆς φιλοσοφίας κατόρθωμά ἐστιν,
ὅτι ἀκριβεῖς τρυτάνη σταθμήσασα τὰ ἐπιχειρήματα
τῆς τε μηχανικῆς καὶ τελολογικῆς τοῦ κόσμου
ἐρμηνείας, καὶ αὐτὴ δὲ πολλοὺς ἄλλους λόγους
εἰς ἑκατέρας τὴν πλάστιγγα προσθεῖσα εὔρε πλεῖ-
στον βαρύνουσαν τὴν τῆς τελολογίας· διὸ καὶ
ἀπεφῆνατο ὅτι αὕτη μόνη δύναται νὰ παράσχη
τῷ λογικῷ ἀνθρώπῳ ἐρμηνείαν τοῦ κόσμου τὴν
λογικὴν αὐτοῦ φύσιν κατὰ πάντα ἱκανοποιούσαν
καὶ ἀναπαύουσαν. Οὕτω δὲ προέγραψεν ἡ Ἀτ-
τικὴ φιλοσοφία τὴν πορείαν εἰς τὴν ἐπιστήμην,
παρέσχε τὴν γαλήνην εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώ-

που, ἔθηκεν ἑδραῖα τὰ θεμέλια τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς, ἐφαίδρυνε τὸν βίον ἐγκατοικίσασα αὐτῷ τὰς καλλίστας ἐλπίδας, ὑπέδειξε τὴν μόνην ἀληθῆ ὁδὸν πρὸς ἐξήγησιν τοῦ κόσμου, ἣν ἀπέδειξαν ἀληθῆ αἱ ἐπανειλημμένοι καὶ μετὰ μείζονος ἐκάστοτε σθένους γενόμενοι πρὸς μηχανικὴν τοῦ κόσμου ἐρμηνείαν ἀπόπειραι τῆς μηχανικῆς θεωρίας, ἀπὸ τοῦ Ἐπικούρου καὶ τοῦ Λουκρητίου μέχρι τοῦ Γασένδου καὶ τοῦ Ὠβδεσίου, τοῦ Καρτεσίου καὶ Σπινόζου καὶ Δαρβίνου.

Ἄλλὰ τὴν ὁδὸν ταύτην εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς Ἀττικῆς ἀνέωξεν ἰσχυρὰ φιλοσοφικὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διάνοια, Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος.

Ὁ οὕτως εὐτάκτως, εἶπεν ὁ Ἀναξαγόρας, οὕτως ἀρμονικῶς, οὕτω σκοπίμως κινούμενος κόσμος ἀδύνατόν ἐστι νὰ ᾗ τυφλῆς τύχης ἔργον. Τῆς τύχης τὰ προϊόντα τυχαῖα καὶ οὐ σκόπιμα δύνανται νὰ ὦσιν. Οὕτω δὲ σπουδαῖον πρᾶγμα, οἷόν ἐστιν ἡ τοῦ κόσμου σκόπιμος διακόσμησις, δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀπονεύωμεν τῇ τυφλῇ τύχῃ. Ἐὰν τὰ σκόπιμα τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων ἔργα εἰσὶ προϊόντα σκοπίμως ἐνεργοῦντος νοῦ; πολλῶ ἔτι μᾶλλον θὰ ὑπάρχη ἔργον νοῦ πανσόφου καὶ πανσθενοῦς ὁ μέγας τὴν δύναμιν καὶ θαυμαστός τὸ κάλλος, τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀρμονίαν κόσμος οὗτος.

Νοῦς ἐστὶν ἄρα ὁ διακοσμήσας τὸ πᾶν.

Δ'.

Καὶ ἐν ταῖς πολιτικαῖς σκέψεσιν ἡ Μικρὰ Ἀσία ἐγένετο ὁδηγὸς τῆς πόλεως ταύτης.

Πᾶσα ἡ τοῦ Ὀμήρου ποίησις ἐστὶ διδασκαλία ὁμοιοῦς μὲν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους ἐχθρας δὲ πρὸς τοὺς βαρβάρους, ἐστὶ ζωνηρὰ παρὰ τὰς τῶν κακῶν τῆς διχονοίας καὶ τῆς ἀναρχίας ἅμα δὲ καὶ τῆς δεσποτικῆς ὕβρεως καὶ εἰσῆγησις πολιτεύματος συμμαχικοῦ ὑπὸ ἓνα πρόεδρον κυραννεύοντα, ἐν ᾧ πάντα ἐκ κινῆς συσκέψεως καὶ βουλῆς καὶ προσηκούσης πρὸς ἀλλήλους ἐκτιμήσεως ὀφείλουσι νὰ πράττωνται.

Τὸ πολίτευμα τοῦτο ἐφήρμοσαν οἱ Μικρασιᾶται κατὰ συμβουλήν τοῦ κορυφαίου τῶν ἑπτὰ σοφῶν τοῦ κόσμου καὶ πρώτου τὴν ὁδὸν εἰς τὸ φιλοσοφεῖν διανοίξαντος Θαλοῦ τοῦ Μιλησίου, ὅστις τὸν ἐκ Περσίας κίνδυνον προβλέπων συνέστησε ταῖς Ἴωνικαῖς πόλεσι ν' ἀποτελέσωσι κοινὸν βουλευτήριον τηροῦσαι μὲν τὴν ἑαυτῆς ἐλευθερίαν ἐκάστη καὶ τὰ ἑαυτῆς ἐλευθέρως πράττουσα, βουλευομένη δὲ κοινῇ μετὰ τῶν ἄλλων ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς ὁμοσπονδίας.

Διὰ δὲ τῆς Ἴωνικῆς καλουμένης ἐπαναστάσεως εἰσηγήσαντο τοῖς ἐνταῦθα οἱ Μικρασιᾶται τὴν ἔνωσιν πάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἰδρυσιν ἐνιαίου κράτους χώρας πλουσίας καὶ εὐρείας καρπουμένου.

Ἡ ἔννοια αὐτὴ ὠρίμασεν ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Ἀναξαγόρου Περικλέους. Ὁ ὑψηλόνους οὗτος πολιτικὸς ἀνὴρ ἐμπλησθεὶς τῆς μεγαλοπρεποῦς περινοῦ θεωρίας τοῦ Ἀναξαγόρου ἔλαβεν ὄγκον καὶ φρόνημα πολιτικὸν ἐμβριθέστερον, ὅπως τε μετρωρισθεὶς καὶ συνεξαρθεὶς ἠθέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν θεωρίαν τοῦ διδασκάλου ἐν τῇ πολιτικῇ. Ὡς περὶ κατὰ τὸν Ἀναξαγόραν εἰς νοῦς πάνσοφος καὶ πανσθενὴς διεκόσμησε καὶ κυβερνᾷ τὸν κόσμον, οὕτω καὶ τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον μίᾳ κατὰ τὸν Περικλέα σοφῇ καὶ κραταιᾷ ἀρχῇ, ἢ τῶν Ἀθηναίων, ἔπρεπε νὰ διευθύνῃ.

Τὸ διὰ τὸν ἀπροσδόκητον θάνατον τοῦ μεγαλοπράγμονος πρωτουργοῦ ἀποτυχῶν ἐγχείρημα ἀνέλαβεν ὕστερον νὰ πραγματοποιῶσῃ ὁ Ἀγησίλαος, ἀλλὰ παρὰ πάσας τὰς ἐνδόξους αὐτοῦ ἐπιτυχίας ἀπεδείχθη ὅτι ἡ Σπάρτη δὲν εἶχεν ἰκανὴν πρὸς τοῦτο τὴν δύναμιν.

Τὸ μέγα ἔργον ἐπεφυλάχθη τῷ μαθητῇ τοῦ Ἀριστοτέλους, τῷ φιλοσοφώτατῳ τῆς Μακεδονίας βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ, τῷ συγκεντρώσαντι ἐν μὲν τῇ εὐρείᾳ αὐτοῦ διανοίᾳ πᾶσαν τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν, ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ ψυχῇ τὴν ἀνδρείαν καὶ δραστηριότητα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ὁ Ἀλέξανδρος ζῶσαν ἔχων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τὴν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ἀριστοτέλους παρασταθεῖσαν μεγαλοπρεπῆ εἰκόνα παν-

τοδυνάμει, πανσόφου και παναγάθου αρχῆς, διευθύνουσης τὸ σύμπαν διὰ τοῦ κάλλους και τῆς ἀγαθότητος αὐτῆς, ἐπεχείρησε νὰ ἰδρύσῃ κοσμοκράτειραν ἀρχήν, τὸν πάνσοφον και πάγκαλον Ἑλληνισμόν, ἵνα διὰ τοῦ κάλλους και τῆς σοφίας και φιλάνθρωπίας και ἐλευθερίας διευθύνῃ τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν τελείωσιν και εὐδαιμονίαν.

Γινώσκετε πῶς διηγεῖται ἡ ἱστορία τὰ ποτελέσματα τοῦ ἐγχειρήματος τοῦ μεγάλου Ἑλληνος. Ἀλεξάνδρου, λέγει, τὴν Ἀσίαν ἐξημεροῦντος, Ὅμηρος ἦν ἀνάγνωσμα και Περσῶν και Σουσιανῶν και Γεδρωσίων παῖδες τὰς Εὐριπίδου και Σοφοκλέους τραγωδίας ἤδον. Ὁ Ἀλέξανδρος κατέσπειρε τὴν Ἀσίαν Ἑλληνικαῖς πόλεσι, μυρία γένη και φύσεις ἀνημέρους και θηριώδεις μετέβαλεν. Εἰς τὸ αὐτὸ συνενεγκῶν τὰ πανταχόθεν ὥσπερ ἐν κρατῆρι φιλοτησίῳ ἔμιξε τοὺς βίους και τὰ ἦθη και τοὺς γάμους και τὰς διαίτας και πατρίδα μὲν τὴν οἰκουμένην προσέταξε νὰ θεωρῶσι πάντες, συγγενεῖς δὲ τοὺς ἀγαθοὺς, ἀλλοφύλους δὲ τοὺς πονηροὺς, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν και βαρβαρικὸν νὰ μὴ συμπεραίνωσιν ἐκ τῆς χλαμύδος, μηδ' ἐκ τῆς πέλτης, μηδ' ἐκ τοῦ ἀκινάκου, μηδ' ἐκ τοῦ κάνδουος, ἀλλὰ τοῦ μὲν Ἑλληνικοῦ γνώρισμα νὰ θεωρῆται ἡ ἀρετή, τοῦ δὲ βαρβαρικοῦ ἡ κακία.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ τὰ ἐπὶ

γῆς ἐνὸς λόγου ὑπήκοα καὶ μιᾶς πολιτείας, ἅπαντες δὲ οἱ ἄνθρωποι ἓνα δῆμον ἢ ἀποτελῶσιν.

Ὁ Ἀλέξανδρος, λέγει ὁ Πλούταρχος, κοινὸς ἦκε θεόθεν ἀρμοστής καὶ διαλλακτῆς τῶν ὄλων, εἰ μὴ ὁ δεῦρο καταπέμψας τὴν Ἀλεξάνδρου ψυχὴν θεὸς ταχέως αὐτὴν ἀνεκάλει, εἰς νόμος ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους θὰ ἐπέβλεπε καὶ πρὸς ἐν δίκαιον ὡς πρὸς κινὸν φῶς θὰ διωκοῦντο. Νῦν δὲ τῆς γῆς ἀνήλιον μέρος ἔμεινεν ὅσον Ἀλέξανδρον οὐκ εἶδεν.

Ὡς δ' ἐν τούτοις οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἢ Μικρασιατικὴ φιλοσοφία κατέβαλε τὰ θεμέλια τῆς Ἀττικῆς φιλοσοφίας.

Ἀλλὰ καὶ ἀφ' οὗ ἔθηκε βεβαίας καὶ εὐρείας τὰς βάσεις τοῦ θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηναίων ἢ ἡμετέρα πατρίς Μικρὰ Ἀσία, οὐδέποτε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς διέλειπε παρέχουσα λαμπροὺς καὶ σοφοὺς ἀρχιτέκτονας, προάγοντας τὸ θαυμάσιον αὐτῶν οἰκοδόμημα. Τῶν ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τὸ ὄνομα φιλοσοφικῶν Σχολῶν γνωστῶν φάρων τῆς σοφίας ἐλαιοχύτας καὶ μελητάς Μικρασιάτας πάλιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐφίστασαν αἱ Ἀθηναῖαι τὴν πατρῶζουσαν αὐτῶν δεξιότητα, τὸν πρὸς ζήτησιν τῆς ἀληθείας ἐνθουσιασμόν, τὴν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα βαθεῖαν ἀγάπην καὶ τὴν ἐθελουσίαν ὑπὲρ τῆς ἀνυψώσεως καὶ τελειώσεως αὐτῶν, τὴν ἀπροκατάληπτον καὶ ἀνεπηρέαστον

ὅλως φιλοσοφικὴν διανόησιν τιμῶσαι τε καὶ θαυμάζουσαι.

Μακρὸν θὰ ἀπήγγελτον κατάλογον ἐνδόξων ὀνομάτων, εἴαν ἤθελον νὰ καταριθμήσω τοὺς ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας Σχολάρχας καὶ ἱεροφάντας τῶν δύο μεγίστων φάρων, τῆς Ἀκαδημείας καὶ τοῦ Περιπάτου, οἵτινες ὡς νοητοὶ ἥλιοι ἐμεσουράνουν ἐν τῷ διανοητικῷ στερεώματι ἐπὶ δύο χιλιάδας ἐτῶν, καὶ ὧν ὁ ἰσχυρὸς καὶ θελκτῆριος καταυγασμὸς πάντα ἄλλον ὅπουδήποτε ὑπὸ τὴν οὐρανίαν ἀψίδα ὑφιστάμενον λύχνον φυσικῆς ἢ θρησκευτικῆς καὶ βιοτικῆς σοφίας ἐπεσκίασε καὶ τοῦτ' αὐτὸ σκότος ἀπέδειξεν.

Τί δὲ εἶπω περὶ τῆς Στοᾶς, τῆς φιλανθρωπικῆς, τῆς θρησκευτικωτάτης, τῆς πρὸ Χριστοῦ χριστιανικωτάτης Στοᾶς; Μὴ δὲν ὑπῆρξεν ἴδρυμα τοῦ Μεγάλου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τέκνου Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως; Μὴ ὁ διάδοχος αὐτοῦ, ὁ τὸν Θεὸν οὕτως εὐσεβῶς ὑμνήσας Κλεάνθης δὲν ἦτο τέκνον τῆς Τρωικῆς Ἀσσοῦ; Μὴ δὲν εἶχε τὴν Μικρὰν Ἀσίαν πατρίδα σύμπας σχεδὸν ὁ χορὸς τῶν κηρύκων τούτων τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, τῆς θείας προνοίας, τῆς ἀνταποδόσεως, τῆς καθαρᾶς ἠθικῆς, τῆς ἀπαραμίλλου ὑπὲρ τοῦ πλησίον ἐθελουσίας, τῶν ἱερέων τῆς συνειδήσεως, ὡς ὠνόμασαν αὐτοὺς οἱ νεώτεροι, τῶν συμβούλων καὶ διδασκάλων τῶν βασιλέων καὶ μεγιστάνων, τῶν πάντα πόνον καὶ μόχθον φαι-

δρῶς καὶ ἐνθουσιωδῶς ἀναλαμβάνοντων, ὅπως πάντως τινὰς σώσωσι, τῶν πειθόντων τοὺς βασιλεῖς καὶ δυνάστας ἵνα ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος ἀποτιθῶνται τοὺς ἑαυτῶν θρόνους καὶ γίνωνται διαπρύσιοι κήρυκες τῆς ἰσηγορίας καὶ ἰσοτιμίας τῶν ἀνθρώπων, τῶν διὰ τῶν βαθυτάτην φιλανθρωπίαν καὶ εὐσέβειαν ἀποπνεόντων διδαγμάτων αὐτῶν ἀληθεῖς δημαγωγούς, ἤτοι προστάτας καὶ προβιδαστάς τῆς εὐημερίας τῶν λαῶν, ἀναδεικνυόντων ;

Τί εἶπω, λέγω, περὶ τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας, ἣτις ἀνέδειξε βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας τοιούτους, ἐξ οἴων καὶ μόνων ἐξήρτησεν ὁ θεῖος Πλάτων τὴν παῦλαν τῶν κακῶν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει ;

Μὴ ὅλη σχεδὸν ἡ χρυσῆ σειρὰ τῶν μεγάλων σχολαρχῶν καὶ τῶν ἐπιφανεστάτων αὐτῆς πρωτοστατῶν, μὴ τοι δὲν ἦσαν πάντες Μικρασιᾶται ;

Καὶ ἀφ' οὗ λοιπὸν τοὺς στερροτάτους θεμελίους λίθους προσήνεγκεν ἡ Μικρὰ Ἀσία εἰς θεμελίωσιν τοῦ ἀφθίτου μεγαλείου τῆς πόλεως ταύτης, καὶ ἀρχιτέκτονας σοφοὺς καὶ ἐργάτας δεξιούς πρὸς ἀνέγερσιν καὶ ἀποτελέσιν τοῦ οἰκοδομήματος πλείστους καὶ ἀρίστους αὐτῇ παρέσχεν.

Ἡ σοφὴ ἡμῶν πατρίς προδημιουργοῦσα τὸ μέλλον ἐφιλοτιμεῖτο νὰ κοσμηῇ καὶ νὰ λαμπρύνῃ διὰ τοῦ πολυτιμοτάτου αὐτῆς κόσμου, τῶν ἀρίστων αὐτῆς δυνάμεων καὶ χαρίτων τὴν πόλιν, ἐξ ἧς ἔπειτα ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἡ θεω-

ρητική και πρακτική ζωή συγκεντρωθεῖσα εἰς μίαν πανσθενῆ ἐξανθρωπιστικὴν δύναμιν, τὸν ἀγλαόμορφον καὶ θεοειδῆ Ἑλληνισμόν, ἔμελλε νὰ ἐμφυτευθῆ εἰς τὴν γενναίαν ψυχὴν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ διὰ τῆς Μακεδονικῆς φάλαγγος νὰ διαδοθῆ καὶ ἐξαπλωθῆ ἀνά τὴν Ἀσίαν μὲν καὶ τὴν Ἀφρικὴν ἀμέσως, ἐμμέσως δὲ ἀνά σύμπαντα τὸν τότε κόσμον καὶ νὰ ἐξανθρωπίσῃ καὶ ἀνυψώσῃ τοὺς ἐν παντοίᾳ δουλείᾳ διατελοῦντας λαοὺς καὶ καταστήσῃ αὐτοὺς ἰκανοὺς πρὸς κατανόησιν καὶ ἀποδοχὴν τοῦ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας κηρύγματος τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου. Ἴδου διατὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὅτε ἤκουσεν ὅτι Ἑλληνισταί, ἦτοι Ἑλληνικὴν μόρφωσιν ἔχοντες ἄνδρες, ἤθελον νὰ ἴδωσιν αὐτόν, ἀνεφώνησεν « ἦ γ γ ι κ ε ν ἡ ὥ ρ α ἵ ν α δ ο ξ α σ θ ῆ ὁ υ ἰ ὶ ο ς τ ο ῦ ἄ ν θ ρ ῶ π ο υ ».

Ἡ ἐν Ἀθήναις εἰς τὸ ἀκρότατον αὐτῆς σημείον ἐξικομένη Ἑλληνικὴ σοφία ἐγένετο παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν, ὁ δὲ χριστιανισμὸς ἐξημέρωσε καὶ διεπαιδαγώγησε τὸν νεώτερον κόσμον. Οὕτω δὲ αἱ μὲν Ἀθηναὶ διεπαιδαγώγησαν τὴν ἀνθρωπότητα σύμπασαν, ἡ δὲ Μικρὰ Ἀσία τὰς Ἀθήνας.

Οὐ μόνον δὲ εἰς τὸ ἠθικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν τῶν Ἀθηναίων μεγαλεῖον ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μοναδικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης καλλιτεχνικὸν καλλωπισμὸν αὐτῶν δὲν ἔμεινεν ἀσυντελής ἡ Μικρὰ Ἀσία. Πασίγνωστον ὑπάρχει ὅτι ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει φυλαττομένων συμμάχικῶν χρη-

μάτων, ἅπερ ὁ Περικλῆς μετέβαλεν εἰς τὸν πάγκαλον καλλιτεχνικὸν κόσμον τῶν Ἀθηνῶν, οὐχὶ σμικρὰ μοῖρα κατεβλήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Τοιαύτη ἀπεδείχθη, φιλόμουσος ὁμήγουρις, ἡ Μικρὰ Ἀσία: ἀρίστη καὶ σταθερὰ παιδαγωγὸς τῆς πόλεως ταύτης, ἐνθουσιωδεστάτη συνεργάτις αὐτῆς εἰς ἀποτελέσιν τοῦ μεγάλου τῆς ἀνθρωπότητος παιδαγωγοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἱερομύστρια καὶ ἱεροφάντρια τῶν βαθυτάτων τῆς θεότητος μυστηρίων, ἀκάματος διδάσκαλος τῶν ὑψηλῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν, γενέτειρα τῆς φιλοσοφίας, ἐράστρια καὶ προβιδάστρια πάντων τῶν καλῶν ἐπιτηδευμάτων.

Ἄλλὰ νῦν ;

Νῦν, φιλόμουσος ὁμήγουρις, ἡ πῦρσὸν σοφίας μέγαν τῷ κόσμῳ ἀνάψασα κεῖται ἐν βαθεῖ ἀμαθείας σκότει.

Ἡ τοὺς μεγάλους τῆς θρησκευτικῆς ἀληθείας κήρυκας ἀναδείξασα διατελεῖ ἔρμαιον μικρῶν καὶ εὐτελῶν προσηλυτιστῶν χάριν ἀνθρωπίνων σκοπῶν καὶ συμφερόντων σπαρασσόντων αὐτὴν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἐκείνου, ὃν παρ' αὐτῆς ἔμαθον νὰ φελλίζωνται.

Ἡ τὰ ὕψιστα καὶ μελωδικώτατα ποιήσεως καὶ μουσικῆς παραδείγματα παρασχοῦσα διατελεῖ νῦν ἐν ἀμουσίᾳ καὶ ἀγροικίᾳ.

Ἡ τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὰ ὕψιστα τῶν δια-

νοημάτων καὶ δύναμιν καὶ εὐκαμψίαν καὶ χάριν ἀπαράμιλλον χορηγήσασα ἀγνοεῖ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Οἱ συμπολίται τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τοῦ Ἐπικτήτου, Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Στράβωνος, τοῦ Λουκιανοῦ καὶ πλείστων ἄλλων γαριεστάτων Ἑλλήνων συγγραφέων λαλοῦσι νῦν τὴν Ἀραβικὴν καὶ τὴν Τουρκικὴν καὶ τὴν Ἀρμενικὴν καὶ ἄλλας ξένας γλώσσας πλὴν τῆς ἰδίας Ἑλληνικῆς, ἣν οἱ πρόγονοι αὐτῶν ἀνυπέροβητον γλωσσικὸν καλλιτέγνημα καὶ ἐπιτηδειότατον τῶν ὑφίστων διανοημάτων καὶ τῶν βαθυτάτων συναισθημάτων ὄργανον κατέστησαν.

Οἱ ἱεροὶ αὐτῆς ἁμβωνες, ἀφ' ὧν κατεχεῖτο ἡ θεία μελωδία τῆς ὑψηλῆς εὐγλωττίας τῶν Βασιλείων καὶ Γρηγορίων καὶ Χρυσοστόμων εἰσὶ νῦν βωβοὶ καὶ ἄφωνοι.

Ἡ τὴν καλλιτεχνίαν εἰς ἀπρόσιτα κάλλους ὕψη τῇ ὑψηλήσει καλλίστων εἰκόνων καὶ τῇ παροχῇ ἐξόχων προπλασμάτων ἐξάρασα εὐρίσκεται νῦν μέχρι δυσμορφίας παρεσχηματισμένη. Τηλικαύτην ἐπήνεγκον τὴν μεταβολὴν μακραίωνες πολιτικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ φυλετικαὶ καταιγίδες.

Ἐρρικνώθη τὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτῆς σχῆμα, ἐρρυτιδῶθη τὸ φαιδρὸν πρόσωπον, ἐταπεινώθη τὸ ἐπηρμένον μέτωπον, ἐκάμφθη ὑπὸ τοῦ βάρους τῶν παθημάτων καὶ ἐκυρτώθη τὸ εὐθυτενὲς καὶ ὀρθῶς βαδίζον σῶμα, ἔκλινε πρὸς τὰ κάτω ἡ

πρὸς τὰ ἄνω καὶ κύκλω μετ' εὐστροφίας κινου-
μένη κεφαλή, ἐθολώθη τὸ διαυγὲς ὄμμα καὶ βλέ-
πει νῦν πρὸς τὴν γῆν κάτω τὸ εἰθισμένον ν' ἀτε-
νίζῃ ἐλευθέρως καὶ ἀπροκαταλήπτως τὸ σύμπαν,
να θεωρῇ διατριβῆς τόπον τὸν οὐρανόν, να ἐμβα-
θύνῃ καὶ διορᾷ καὶ τὰ πέρα τοῦ ὄρατοῦ κόσμου.
Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν γλῶσσαν αὐτῆς, δι' ἧς τὰ
θειότατα διανοήματα δι' ἁρμονικωτάτων φθόγγων
περιέβαλε, τὴν γλῶσσαν τοῦ Ὀμήρου, τῆς Σαπ-
φούς καὶ τοῦ Ἀλκαίου, τὴν γλῶσσαν τοῦ Ξενο-
φάνους, τοῦ Ἡρακλείτου καὶ τοῦ Ἀναξαγόρου,
τὴν γλῶσσαν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστό-
λου Παύλου, τὴν γλῶσσαν τοῦ Βασιλείου τῶν
Γρηγορίων καὶ τοῦ Χρυσοστόμου, τὴν γλῶσσαν,
εἰς ἣν ἡ Μικρὰ Ἀσία καὶ νεῦρα καὶ κάλλος
καὶ συμμετρίαν καὶ ἁρμονίαν τὴν καλ-
λίστην ἐπόρισε, καὶ αὐτὴν τὴν γλῶσσαν ἀπέμαθε
καὶ βάρβαρα νῦν καὶ ἄρρυθμα καὶ κακόφωνα
φθέγγεται.

Ἄλλ' ἡ ψυχὴ αὐτῆς διατελεῖ ἔτι ἔμπλεος τοῦ
ἀρχαίου αὐτῆς μεγαλείου καὶ μετὰ δακρύων ἐκ
καιομένης καρδίας εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνερχομέ-
νων ἐνθυμεῖται τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς μετὰ τῆς πό-
λεως τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς ἔνδοξον ὑπὲρ τοῦ
ἀνθρωπίνου γένους συνεργασίαν. Ὑπὸ τῶν μεγά-
λων δ' ἀναγκῶν καὶ τῶν δεινῶν κινδύνων τοῦ
παρόντος συνεχομένη προσέρχεται αὐτῇ νῦν ὡς
ποτε Ἀλέξανδρος ὁ Ἀμύντου εἰς τὸ τῶν Ἀθη-

ναίων στρατόπεδον καὶ φωνὴν ἱκετευτικὴν αἴρουσα
ποτνιαῖται :

ὦ Ἀθηναί, μὴ ἐπιλανθάνεσθε ἐμοῦ τῆς ἐσ-
χάτοις δυσκλήρημασι περιπεσούσης ἀρχαίας ὑμῶν
συνεργάτιδος. Μνήσθητε τῆς τὰ θεμέλια τοῦ
ἱστορικοῦ ὑμῶν μεγαλείου καταβαλούσης καὶ εἰς
ἀποτέλεσιν αὐτοῦ τὰς πολυτιμοτάτας ὑπηρεσίας
προσενεγκούσης Μικρᾶς Ἀσίας. Μνήσθητε τῆς
ἀόκνου μου προθυμίας καὶ μὴ ὀκνεῖτε πρὸς ἀντα-
πόδοσιν.

Μὴ ἀνέχεσθε νὰ ψάλλωσι βαρυθυμοῦντα καὶ
δακρυχέοντα τὰ γλυκερά μου τέκνα.

Σ' ἐρείπια μαῦρα σ' ἀφῆκαν θαμμένη
Καὶ σ' ἔχουν ξεχάσει δικοὶ σου καὶ ξένοι
χωρὶς καρδιά.

